

Javaslatok az elektronikai termékek gyártásának, használatának és hasznosításának fenntarthatóbbá tételéhez

13+1 intézkedés a tartósabb elektronikai eszközökért

Éger Ákos, az MTVSZ ügyvezető elnöke

Fidrich Róbert, az MTVSZ programvezetője

1. A tartós fogyasztási cikkek jótállási idejének növelése

A leghatékonyabb lépés a tartósabb, javíthatóbb elektronikai termékek felé a kötelező jótállás és szavatossági idő növelése. Meg kell vizsgálni a mai gyakorlatot, az egyes termékek elvárható élettartamát és hosszabb jótállási időt meghatározni, ahogy erre több EU tagállamban is van példa.

2. Gazdasági ösztönzők bevezetése

Gazdasági ösztönzőkkel kell támogatni a tartósabb termékek gyártóit. Így csökkentett általános forgalmi adóval és környezetvédelmi termékdíjjal többek között a hatékonyabb, kevesebb erőforrás-felhasználással működő, hosszabb jótállással és Magyarországon kiépített szervízhálózattal rendelkező termékek előállítói kapnának kedvezményeket.

3. Újra és továbbhasználat

Felvilágosító kampányokkal kell segíteni a használt termékek vásárlását, adományozását, cseréjét, felújítását, újragyártását elősegítő programokat és a termékek hosszabb ideig, tovább történő használatát. Támogatni kell a moduláris felépítésű eszközök térnyerését és a technikai továbbfejlesztések könnyebb beépíthetőségét.

4. Újrahasznosítás

A már nem használható termékek esetében motiválni kell a termékek visszavitelét - többek között műszaktermék betétdíj bevezetésével, felvilágosító kampányokkal - hogy a lehető legnagyobb mértékben hasznosuljanak ezek az eszközök. Támogatni kell az újrahasznosítás hazai technikai, technológiai kapacitásaink fejlesztését.

5. Teljeskörű információk biztosítása termékekről

A gyártók számára kötelezővé kell tenni a termékek élettartamára, garanciájára, javíthatóságára, fejlesztési lehetőségeire vonatkozó információk közzétételét.

6. Reklámok szabályozása

A reklámok esetében legyen kötelező az elektronikai termékek élettartamának, környezeti terhelésének, jótállási feltételeinek ismertetése könnyen elérhető és átlátható módon.

7. Javíthatóság és javítási szektor támogatása

Jogsabályi eszközökkel a gyártók számára kötelezővé kell tenni a javíthatóság könnyebbé tételét, többek között a javítási útmutatók közzétételi kötelezettségén keresztül, a termékek egyszerű, szabványos eszközökkel történő javíthatóságával, alkatrész utánpótlás biztosításával a termékek teljes elvárható élettartamára, beleértve a fizikai eszközöket és a szoftveres frissítéseket is. Gazdasági szabályozókkal, jogi eszközökkel, reklámokkal támogatni kell a szerviz szektor bővülését, többek között gyártóktól független országos szerviz-adatbázis létrehozásával, a szervizek megnyitáshoz és működéshöz nyújtott támogatásokkal, valamint akár csökkentett általános forgalmi adóval az alkatrészek és a javítási szolgáltatások számára.

8. Egyéni, közösségi akciók támogatása

Az állampolgárok felismerve a kiszolgáltatottságukat a gyártókkal szemben, számos közösségi kezdeményezést indítottak el, melyeket támogatni kell. Ilyenek többek között a repair kávézók, újrahasználati központok, csere börszék, adományozás, közösségi internetes felületek.

9. Felelős használat és fejlesztés

Egyre többet használjuk a felhőszolgáltatásokat, a Dolgok Internete folyamatosan terjed. Interneten keresztül hallgatunk zenét, nézünk TV-t, interneten állítjuk be a fűtést, kapcsoljuk fel a villanyt. Ez a fő hajtóereje annak, hogy a digitális eszközök száma megtöbbszöröződik a következő évtizedben és a megnövekedett adatforgalmat kiszolgáló szerverek energiahasználata exponenciálisan növekszik. Biztosítani kell, hogy az állami pénzügyi vagy szabályozási támogatást kapó fejlesztések a gazdasági hatások mellett figyelembe vegyék a környezeti és szociális hatásokat, a vállalatok ne avultassák el idő előtt a meglévő eszközöket. Biztosítani kell, hogy az egyének tisztában legyenek ezekkel a hatásokkal, és ennek tudatában felelősen használják eszközeiket.

10. Környezetileg és társadalmilag igazságosabb közbeszerzés

Az elektronikai eszközök jelentős részét az állami szektor vásárolja meg. Ez a laptopok és mobiltelefonok esetében elérheti a termékek akár negyedét is. A közbeszerzések során világos kritériumrendszert kell felállítani, mely rászorítja a gyártókat a társadalmilag és környezetileg felelősebb viselkedésre, így a termékek nyersanyagának, alkotórészeinek nyomon követésére, a környezeti terhek minimalizálására, a gyártás során a megfelelő munkakörülmények biztosítására.

11. EU források a tartósabb termékekért

A 2021-27-es európai uniós források tervezése, megvalósítása során figyelmet kell fordítani a fenntarthatóbb eszközök előállítását és a javítási szektort támogató, a fogyasztói tudatosságot és a hatóságok kapacitásait növelő programok támogatására.

12. Új típusú termék használati modellek támogatása

Megfelelő jogszabályi környezetet kell kialakítani, hogy az új típusú használati modellek - mint a vásárlás helyett a megosztáson vagy bérlésen alapuló, konstrukciók - a hosszú élettartamot szolgálják.

13. Nemzetközi együttműködés támogatása a tartósabb termékekért

Támogatni kell a nemzetközi, EU szintű összefogást, jogszabályalkotást, amely magában foglalja többek között a tervezett elavulás uniós szintű definíciójának megalkotását, egy nemzetközi rendszer felállítását, amely teszteli és megállapítja a termékekbe épített tervezett elavulást, az alkatrészek és kiegészítő eszközök sztenderdizálását vagy az Ecodesign direktíva minél szélesebb körű kiterjesztését.

+1 tervezett elavulás büntethetősége

Miközben a tervezett elavulás a piacgazdaság logikájából következő mérnöki és üzletpolitikai döntés, következményei mind a környezetre, mind a fogyasztókra nagyon is reálisak. A tervezett elavulás egyes módszereivel kapcsolatban – mint például a gyakori dizájnt érintő változtatásokkal – a fogyasztók tudatosítása az elsődleges feladat. Súlyos esetekben viszont, mikor tudatos lépésekkel csökkentik egy termék használhatóságának időtartamát, szükséges a büntethetőség is, ahogy arra már nemzetközi példa is van.

Indoklás

Miközben az elektronikai és infokommunikációs eszközök száma jelentősen emelkedik, ezekre mint tiszta, a fenntarthatóságot szolgáló eszközökre tekintünk. Nem is lehetnének messzebb az igazságtól.

Helyzet

Az elektronikai és infokommunikációs technológiák (IKT) térnyerésétől azt várták a kutatók és a közvélemény is, hogy jelentős mértékben hozzájárul a környezeti terhek csökkentéséhez, például a papírfelhasználás területén. Ez nem következett be, éppen ellenkezőleg: a papírgyártás a gazdasági növekedéssel mutat pozitív korrelációt, melyhez napjainkban ráadásul az elektronika térnyerése ad jelentős lökést. Így közvetetten az elektronikai ipar a papírfelhasználás növekedését eredményezi. Azonban nemcsak közvetetten, vizsgálatok szerint a számítógépek számának növekedése hozzájárul az irodai papírfelhasználás növekedéséhez is.

A globális papírfelhasználás évről évre növekszik, és megnégyszereződött az elmúlt 50 évben. 2014-ben a globális papírgyártás először meghaladta a 400 millió tonnát - ironikus, hogy ugyanabban az évben haladta meg a légköri CO₂-szint is a 400 ppm-t. A növekedés azóta is folytatódik. Magyarországon is növekedés volt, azonban nem ilyen jelentős: 1989 óta mindössze 20 tonnával nőtt a teljes papírfogyasztás (1989: 890 ezer tonna; 2010: 910 ezer tonna).

Az IKT szektor azonban nemcsak a papírgyártás területén jelent fokozott terhelést. 2019-ben globálisan 34 milliárd elektronikai eszközt használt 4,1 milliárd ember, amelyek tömege elérte a 223 millió tonnát, ami megegyezik 179 millió autóéval. Ezen keresztül a digitális világ részesedése a primer energiafogyasztásból 4,2%, üvegházgáz kibocsátásból 3,8%, elektromos energiafelhasználásból 5,5 %. A digitális lábnyom a jövőben is eddig példa nélküli módon fog emelkedni mind méretében, mind sebességében. 2010-től a digitális eszközök száma ötszörösére, az internethez csatlakoztatott eszközök száma közel ötvenszeresére nő 2025-re. Ennek eredményeként várhatóan a digitális lábnyom a 2010-es 2,5%-hoz képest 2025-re 6 %-ot tesz ki a teljes emberi környezeti terhelésből. A legnagyobb növekedés - 3,1-szeres - az üvegházgáz kibocsátásban lesz.

A környezeti terhelés elsődleges forrása a gyártáshoz kapcsolódik, mely elérheti akár az összes hatás 60-80%-át is. Ezt követi a felhasználók által használt eszközök energiafelhasználása. A növekvő energiahatékonyság nem tart lépést a készülékek számának és az egyes eszközök energiafelhasználásának növekedésével, ami leginkább a képernyők növekedésének köszönhető.

Hazai stratégiák

A „Nemzeti infokommunikációs stratégia 2014-2020” konzisztencia és koherenciája fejezete nyolc hazai és három uniós stratégia számos célkitűzésével való koherenciát vizsgál meg, mely közül egy

természet-, környezetvédelmi célkitűzés sincs. A stratégia készítői is elismerik, hogy a kommunikációs aktivitás robbanásszerű növekedése az ágazat energiafogyasztásának exponenciális növekedését vetíti előre, az ezzel kapcsolatos következtetések azonban elmaradnak.

A Nemzeti Környezetvédelmi Program 2015-2020 helyzetelemzésében elismeri a problémát, hogy „a személyi számítógép- és szerverhasználat energiaigénye dinamikusan növekszik, így az internet terjedése hozzájárul a villamosenergia-igények növekedéséhez. A szórakoztató elektronikai és információs technológiai berendezések esetén megfigyelhető gyors elévülés a hulladékproblémákat, valamint a nyersanyagok iránti igényeket is erőteljesen növeli. Az újrahasználatot nehezíti pl. a gépjárműiparban, az elektronikai iparban vagy a háztartási kisgépek esetében a „vegyél újat” szemlélet, valamint többnyire nem megoldott vagy aránytalanul drága ezen berendezések javítása.” Az NKP a célkitűzések között azonban a problémát már csak leszűkítve, hulladékkérdésként kezeli.

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia nem foglalkozik ezzel a konkrét területtel.

Feladat

Annak ellenére, hogy a magyar IKT használathoz kötődő kibocsátások jelentős része a világ más részén keletkezik, a hazai döntéshozók, forgalmazók és fogyasztók is tehetnek a káros hatások csökkentése érdekében.

Ezen intézkedéseknek elsősorban egy eddig elhanyagolt területre kell koncentrálnia, melynek célja a tartósabb eszközök és ennek következtében a továbbhasználat kell legyen. A felhasználók által használt eszközök, az adatközpontok és a hálózat környezeti terhelése közül a felhasználói eszközök képviselik a környezeti hatások fő forrását. Környezeti mutatótól függően 59% - 84%-ot. Az elektronikai eszközök esetében pedig a gyártás jelenti a terhelések fő forrását, így a meglévő eszközök hosszabb használatára, a javíthatóság növelésére van elsősorban szükség. A gyártási fázis környezeti terheinek jelentőségét mutatja az is, hogy például a mobiltelefonok esetében a globális felmelegedési potenciál 72,5%-a nem a használathoz kötődik. Ha csak egy évvel meghosszabbítanánk a mobiltelefonok élettartamát az Európai Unióban, az évi 2,1 Mt CO₂ kibocsátáscsökkentéssel járna 2030-ig. Ez egyenlő azzal, hogy eltűnik 1 millió autó az utakról.

Ezen a területen az államnak is nagy szerepe lehet a piac logikájából következő, de a társadalom és a környezet számára káros folyamatok kezelésében. A piaci szereplők alapvető érdeke, így tudatos stratégiája a fogyasztási ciklus felgyorsítása. Habár rendelkezésre állnak a tartósabb termékek előállításának technikai feltételei, ezzel ellentétes folyamat zajlik. Ezt Magyarország megakadályozni nem tudja, de intézkedésekkel a folyamatokat kedvező irányba befolyásolhatja. Intézkedések, melyeket mind hazai, mind nemzetközi szinten meg kell hozni, támogatni kell: a tartós fogyasztási cikkek jótállási idejének növelése; gazdasági ösztönzők bevezetése a tartósabb termékek gyártói számára; fogyasztói kampányok a tovább- és újrahasználat érdekében; az

újrahasznosítás hazai technikai, technológiai kapacitásaink fejlesztése; teljesebb körű információk biztosítása a termékekről, a reklámok szabályozása; jogszabályi eszközökkel a gyártók ösztönzése a javíthatóság könnyebbé tételére; a javítási szektor segítése; egyéni, közösségi akciók támogatása; környezetileg és társadalmilag igazságosabb közbeszerzések; új típusú termékhasználati modellek támogatása; aktív részvétel a nemzetközi együttműködésben a tartósabb termékekért; a tervezett elavulás büntethetősége.

A javaslatok a Fenntarthatóság Felé Egyesület kezdeményezésére a Magyar Természetvédők Szövetségével, a Tudatos Vásárlók Egyesületével és a Humusz Szövetséggel közösen kerültek kidolgozásra.